

Ancuța-Maria SMĂDU (PAVEL)
Școala doctorală de științe socio-umane
Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați, România

„DIMINEȚILE PIERDUTE” ALE PERSONAJELOR GABRIELEI ADAMEȘTEANU

Acest articol propune o analiză a protagoniștilor din romanul *Dimineață pierdută*, unul dintre cele mai importante și recunoscute romane, în ciuda faptului că a fost scris în perioada comunistă.

Personajele au capacitatea de a-și contura propria lume datorită intersecției celor trei perioade care au marcat spațiul românesc precum perioada interbelică, comunistă și post-comunistă. Fragmentar, textul nu suprapune doar voci divers colorate afectiv și cultural, ci două epoci diferite, burghezia reprezentată de intelectuali ai secolului al XX-lea și lumea în plină schimbare datorită instaurării socialism-comunismului. Aceste schimbări se vor reflecta la nivelul individului datorită fragmentelor de memorie cauzate de comentariul malițios-nostalgic al prezențelor feminine. Acestea sunt supraviețuitoare, cu drame personale, în încercarea de a menține familia unită în ciuda statutului social și al deprinderilor de viață mondenă.

Această operă se adresează publicului pasionat de literatura de calitate, datorită galeriei de personaje care uimesc prin diversitate, șocând prin monstruozitate. Personajele nu pot fi asociate cu autoarea, chiar dacă aparent ar exista această legătură. Unicitatea personajului Vica se datorează stilului, limbajului, comportamentului și viziunii, având ceva comun cu eroii lui Caragiale.

Autoarea creează un contrast prin felul diferit în care Vica vorbește. Tehnicile narrative asociate monologului interior și discursul exterior pun în lumină portrete unice sau dosare de existență ale personajelor.

Romanul *Dimineață pierdută* este considerat o realizare importantă a genului epic din perioada comunistă și postcomunistă. Ilustrează două epoci istorice complet diferite, burghezia intelectuală aflată în primele decenii ale secolului al XX-lea și o lume în schimbare, în destrămare prin instaurarea socialism-comunismului.

Monica Lovinescu afirma în anul apariției cărții că „*Dimineață pierdută*” este un roman generos cu cititorul: îl implică direct, lăsându-l, în

principiu să-și aleagă perspectiva din care-l va citi, după cum o va prefera pe aceea a unui personaj sau a altuia, dar nu îl derutează nicio clipă, viziunea de ansamblu fiind în fond relativizată, ci adăugită, completată de versiunile diferiților protagoniști.

„De la primele pagini, de la primele rânduri, știi, simți că povestirea personajelor devine a ta, că nu vei mai ieși din ea până la final, și că de-abia după o astfel de primă lectură, mereu participativă, îți vei oferi luxul de a analiza și remarca prin ce procedee ți s-a pregătit î astfel de capcană.” [Lovinescu, 1984]

Numit de către Monica Lovinescu un roman al femeilor, această operă are în prim-plan reconstituirea a cel puțin a două identități feminine: Vica sau Madam Delcă, și Sopfoe Mironescu, la care se adaugă și Ivona Scarlat (fiica acesteia). De remarcat este și faptul că, modalitatea de organizare a romanului vizeazăși monologuri ale celorlalte personaje, datorită utilizării stilului indirect liber. Evenimentele sunt readuse în pagină datorită jurnalului lui Stefan Mironescu, în care Ivona preia rolul naratorului, monologul interior al lui Titi Ialomițeanu sau al nepotului Vicăi, Gelu.

În portretizarea personajelor, autoarea se lansează cu voluptate în descrieri de vestimentație, mereu atentă la aspectele care conduc către etichetarea personajelor, pliindu-și scrisul, cu ușurință, pe stilul ceremonios al reconstituirilor de secvențe de lume.

Prima figură remarcabilă prezentă în roman este Sophie Miornescu, devenită prin a doua căsătorie Ioaniu, sub pseudonimul Muti. Este marcă a identității feminine care contravine datorită discursurilor fragmentare ce amestecă imagini incomplete, disperate, aparent de recunoscut. În amintirea Vicăi, (personajul „real”, ca și Ivona, „prezent” și prin limbajul viu, specific marginilor Bucureștilor), în care „madam Ioaniu” este deja bătrână „baba”, o prezență-absență în dimineața „pierdută” a Vicăi, în memoria căreia trăiește încă și continuă să fie un reper, un model de feminitate, de „stăpână”, în funcție de care sunt judecate toate celelalte figuri ale romanului, inclusiv fiica ei, Ivona:

„D-aia nici mă-sa, de mică, n-a suferit-o. He-he, era vicleană baba, era vicleană madam Ioaniu, și cât a fost în putere și cu mintea-ntreagă, nu scoteai de la ea nimic. Era vicleană ca vulpea și tăcea ca mormântu’. Da’ o dată tot a scăpat-o gura.” [Adameșteanu, 2012: 45]

Dezamăgirea doamnei se produce pornind de la momentul așteptării tâmplarului, un anume tâmplar, un adevărat, vechi și cunoscut, tâmplar, din lumea ei care să repare mobila de epocă. Femeia descoperă cu stupeoare că

acesta nu mai există, murise cu puțin timp în urmă. Abia în acel moment se produce, pentru bătrâna doamnă prabușirea definitivă a unui întreg sistem de valori.

Protagonista romanului, Vica Delcă, este un personaj unic, înzestrat cu particularități comportamentale și de limbaj, un raisonneur al unor medii sociale distincte, comparativ cu cel din care ea provine. Capitolele de la începutul romanului au rol în prefigurarea peregrinărilor protagonistei prin București, „strada Coriolan”, „Cartierul Berceni”, „Cartierul Domeniilor Regale”, iar capitolele „Madame Ioaniu” și „Ivona”, portrete definitorii ale celor două personaje feminine. Limbajul abordat de protagonistă exprimă libertatea și lejeritatea, atât în stil direct, cât și indirect liber, pe care autoarea îl controlează cu măiestrie. Astfel, portretul Vicăi este realizat printr-un cumul de episoade, imprevizibile, chiar picante:

„- Al dracului obicei mai ai să colinzi... Toată viața ți-a picat mukul pe la ușile altora...

- Eeee-teee... răspunse ea. Nici nu se uita la el, gata să plece înfilită cu toate câte și le-a pus, umblă de colo colo, prin sală, mută din loc în loc troacele și mai ia câte ceva: un borcânel de gogoșari, niște ceapă, că are destulă în iarna asta, câteva căpățâni de usturoi, un rest de țuică, pe care îl toarnă într-o sticlă mai mică de sirop de tuse. Le-ndeașă pe toate în șașcă peste pungile goale de plastic. Nu-i place să se ducă cu mâna-n gură și orice lucru prinde bine la casa omului.

- Eee-te... răspunde ea. Și nici nu ascultă la ce-i mai spune el. Poa-să toace-așa cât i-o plăcea, să-i ducă gura până la urechi, el zice, el aude...”. [Adameșteanu: 2012, 78]

Într-un articol publicat în *România literară*, Nicole Manolescu afirmă că acest roman

„este un roman al femeilor și deopotrivă unul feminin, în măsura în care bârfa, trâncăneala constituie un mijloc de evocare și judecare a oamenilor și a vieților lor.” [Manolescu, 1984]

Vica poate fi considerată un personaj tragic asemănător lumii pe care o reprezintă. Aduce cu sine o lege morală, de esență țărănească, dar neidilică, opuse marilor modele umane din lumea satului românesc. Cu alte cuvinte, tragismul Vicăi provine și din relațiile interumane pe care le întreține, într-un fel de disperare de a nu se abate de la proiectul ei de viață. Nu se simte vie decât dacă e mereu pe drum, dacă se întâlnește cu cineva, putând trâncăni ore în șir despre subiecte dintre cel mai diferite. Vica pare preocupată de soarta multor oameni și, într-adevăr, această preocupare

excesivă ar proveni și din dorința femeii de a purta discuții interminabile, de a rămâne pe capul oamenilor. Toate aceste discuții par a nu se mai termina, momentul plecării amânându-se din diferite motive mereu. Celelalte personaje o tratează cu indiferență și superficialitate, însă acest lucru nu o împiedică să își vadă de traseul ei zilnic, înfruntând parcă toate neplăcerile vieții, din cauza traiului din noua societate pe care ea nu o înțelege. Simte că totul în jur o agasează: vremea din jur, tramvaiul, trecătorii gălăgioși, „boierii noi” pe care îi judecă aspru.

Portretele Vicăi sunt realizate în mare parte de narator, dar și de naratorul Gelu:

„Merge încovoiată, de parca ar avea un gheb în spate, cu paltonul albastru, decolorat, pconind de toate câte și le-a pus dedesubt ți cu Țoașca în mână. Merge cu capul în jos, nu se uită nici la dreapta, nici la stânga, poate-s cînșpe ani de când nu a mai ajuns în centru și nici nu ar avea la ce. Ai aci tot ce-ți trebuie: cecuși frizeria de la colț, spițeria și încălțăminte, telefon lângă aprozar, unde se duce cu fisele-n mână, dacă nu-i vecina Reli acasă, grătaru cu mici de unde-ți cumpără totdeauna când se întoarce acasă. Pune tăvița de carton pe una din tarabele goale din piață, pune sacoșa alături, întinde micul în muștar și înfulecă. De fiecare dată se tot socotește dacă să păstreze unul, să-l ducă la omul ei, lasă, îți zice la urmă, că-i destul de gras și așa, și își ia el singur când iese de la Cișmigiu, plăcintă cu brînză.” [Adameșteanu, 2012: 125]

Perspectiva exterioară a destinului Vicăi este ilustrată în capitolul intitulat „Gelu”, unde replicile protagonistei nu dispar întru-totul. Naratorul este capabil să pună față în față comportamentul protagonistei din trecut cu cel finalul romanului. Ajunsă la vârsta bătrâneții, Madam Delcă joacă rolul musafirului nepoftit, evitat în mod direct de către toți participanții la acțiune, care găsesc diferite pretexte numai să nu o primească. Aceștia invocă varii pretexte numai să nu o primească, căci în realitate, nimeni nu are nevoie de ea, singurul care îi simte lipsa fiind soțul ei „lighioana bătrână” care nu vrea să fie lăsat singur acasă.

„Se trezește dimineața (așa spune) și stă în pat cu ochi în tavan. Tavanul înalt, de mult îngălbenit. Cândva a fost dat cu vernil și suflat cu praf de mătase, poți să îți mai dai seama din câte o pată, rămase cine știe cum. Numai că ea ține minte toate, la rând, cum au fost (așa spune). Altminteri, degeaba se trezește devreme, pentru că, rămâne tot în pat, între cearșafurile verzi. Verzi-c-așa țin mai bine, n-ai de ce să le schimbi, una-două, n-ai la ce să te omori cu ele.... Nici după boala lui nea Delcă nu le-a schimbat imediat le-a mai ținut vreo lună - ... deloc n-adorm, o clipă nu închid ochii, toată noaptea.” [Adameșteanu, 2012: 201]

Pălăvrăgeala, bârfa sunt „atuurile” protagonistei, observațiile pe care le face Gelu, obsesiv, fixează din ce în ce mai bine trăsăturile protagonistei care a trăit în carte datorită felului de a vorbi, de a se manifesta. Mizeria și dezordinea existențială sunt factorii care au condus către apanajul unei existențe ce s-a scurs, fără ca eroina cărții să fie pe deplin conștientă de tot ce i se întâmplă. Caracterul puternic nu i-a permis să niciodată să se observe cu adevărat pe sine, din acest motiv este mereu neglijentă de cu tot ceea ce o înconjoară:

„Încă mai clatin cu încăpățănare din cap, în timp ce privirea mi se oprește pe rana din tencuiala cenușiu-verzuie, în colțul unde, treisprezece ani, televizorul s-a tot ciocnit de perete. Ce ciudată mai este viața, îmi spun, fără să știu bine ce spun, și mă uit la sălița pe care se lefăie preșul de cârpe, de o curățenie îndoielnică... Ce ciudată mai e viața, și mă feresc săsă trag prea adânc în piept, mirosul de cărbuni, de gaz și de roșii cofleșite, chiar lupt cu mine ca să uit totuși că trag în piept duhoarea bine știută a casei, în care intră și un iz de cartofi stătuți, și-un iz de lemne depozitate, și-un iz de lături ... Ce ciudată e, și-mi las privirea să alunece peste sălița pustie și peste fața întrebătoare, de câine credincios a Vicăi.” [Adameșteanu, 2012: 256]

Ivona este o altă voce feminină prezentă în roman, fiind chiar un protagonist al narațiunii, un personaj subapreciat de critica de întâmpinare. Înseși Vica spune despre ea că „este o fată bună, dar prea de tot zurlie!”.

Urâtenia fizică, dată de paloarea și apatia feței, încă din copilărie, dar și lipsa de cochetărie, neimplicarea ei în discuțiile legate de politică sau societate în general sunt elemente care conduc spre etichetarea acesteia. Identitatea feminină, aparent neinteresantă este dată și de minimul interes pe care îl acordă bărbaților, pus în relație și cu sentimentul profund și complex pentru soțul infidel Niki, care îi este infidel, iertându-i comportamentul total inadecvat.

Gesturile cotidiene realizate de protagoniștii romanului evocă neașteptate izbucniri ale acestora, de aceea eroii Gabrielei Adameșteanu sunt supuși etichetei specifice liricii burgheze (Sophie Margot, profesorul Mironescu, Titi Ialomițeanu) sau obișnuințelor traiului din mahala (VicaDelcă) și transformați „în adevărate cazuri sociale” sub diferite regimuri politice, tecutepein adânci „proces de adaptare și metamorfoză” [Crăciun, 2003].

Insistența asupra mediului de viață și asupra cercului de relații se face fără grabă, în racursiuri semnificative, de mare consistență socio-umane.

BIBLIOGRAFIE:

- Adameşteanu, Gabriela, 2012. „*Dimineată pierdută*”, ediție definitivă, Iași, Polirom.
- Cenac, Oana, *Manifestări ale creativității limbajului uman*, Casa Cărții de Știință, Cluj Napoca, Romania, Romania, 2014, ISBN 978-606-17-0623-5, p. 178-187, Accesion Number: WOS: 000378446400018, IDS Number: BF0BG: https://apps.webofknowledge.com/Search.do?product=WOS&SID=T2dthUa4LBY98y5gyNI&search_mode=GeneralSearch&prID=d556ad3b-0edc-4579-8b72-c4f147a0ec8b
- Cenac, Oana (coautor), *Cronologia vieții literare românești. Perioada postbelică, vol. XXIV A*, 1978, Coordonare generală și prefață – Acad. Eugen Simion; Coordonator redacțional al ediției – Lucian Chisu, Editura Muzeul Național al Literaturii Române (recunoscută B în cotație CNCS - Cod CNCS PN - II - ACRED - ED - 2012 - 0374), București, 2020, ISBN 978-973-167-040-9.
- Cenac, Oana (coautor), *Cronologia vieții literare românești. Perioada postbelică, vol. XXIV B*, 1978, Coordonare generală și prefață – Acad. Eugen Simion; Coordonator redacțional al ediției – Lucian Chisu, Editura Muzeul Național al Literaturii Române (recunoscută B în cotație CNCS - Cod CNCS PN - II - ACRED - ED - 2012 - 0374), București, 2020, ISBN 978-973-167-040-9.
- Crăciun, George, 2003. „*Pactul somatografic. Corporalizarea realului la Gabriela Adameşteanu*”, *Observatorul cultural*, nr.154, 4 februarie.
- Lovinescu, Monica, 1984. „*Dimineată pierdută sau România pierdută* ” la Europa Liberă, 14 septembrie.
- Manolescu, Nicolae, 1984. „*Lumea în două zile* ” în *România literară*, 24 mai.
- Șerban, Axinte, 2015. „*Gabriela Adameşteanu - Monografie, antologie comentată receptare critică*”, Editura Tracus Arte, București.
- <https://romanaliterara.com/2022/04/gabriela-adamesteanu-diminetile-provizorii-ale-personajelor/>
- <https://www.litero-mania.com/femei-in-dimineata-pierduta/>

"DIMINEȚILE PIERDUTE" OF GABRIELA ADAMEȘTEAN'S CHARACTERS

Abstract: This article aims at analysing the protagonists of the novel *The Lost Mornings*, one of the most important and recognized novels, despite being written during the communist period. The characters have the ability to shape their own world due to the intersection of the three periods that marked the Romanian space, such as the interwar, communist and post-communist periods. Fragmentary, the text not only superimposes variously coloured voices, but two different epochs, the bourgeoisie represented by the intellectuals of the twentieth century and the world

in full swing due to the establishment of socialism-communism. These changes will be reflected at the level of the individual due to fragments of memory caused by the malicious and nostalgic commentary of female presences. They are surviving, with personal dramas, in an attempt to keep the family together despite their social status and life skills. This work is aimed at audiences passionate about quality literature, thanks to the gallery of characters who amaze through diversity and shock through monstrosity. The characters cannot be associated with the author, even if, apparently, there would be this connection. The uniqueness of Vica's character is due to the style, language, behavior and vision, having something in common with Caragiale's heroes. The author creates a contrast in the different way Vica speaks. The narrative techniques associated with the inner monologue but the outer discourse shed light on unique portraits or folders of existence of the characters.

Keywords: *socialism, communism, memory, gallery of characters.*